

Туған елдің жыршысы

Молдатай Жапарұлы есімі көпке танымал болмаса да, өлеңін оқып таныған оқырмандар үшін ерекше әсер қалдыратын ақынның бірі. Жасыратыны жоқ, бүгінде бірталай жасқа жеткен ақынның шығармашылығы көп оқырманға беймәлім. Ұзақ жылдар бойы жас буынды оқытып, жаңа қауымды тәрбиелеп ұстаздық қызметте болған Молдатай ағамыз өлең жолын түпкілікті қуған жан емес. Осыған қарап әркімдер әртүрлі ойға кетуі мүмкін. Бірақ ақын өлеңдерімен танысып, оқи бастасаңыз кеңіліңіз де қандай күмән болса да сөйліп сала береді. Өзі әдеби ортадан шалғай жерде жүріп, қызметі де басқа салада болса да Молдатай ағамыздың өмірі өлеңнен, өлеңі өзінен бөлек тұрған емес. Өлеңдерінде стандарттық ізі де жоқ, әдеби әдіс-айла да білінбейтін, жазған жырымен жеке тұлғасының жігі ажырамай тұтасып жатқан табиғи ақын болмыс осы.

Бір жазса да бірегей жазатын Молдатай ағамыз 1950 жылы 2 қаңтар күні Қостанай облысы, Аманкелді ауданы, Байғабыл ауылында дүниеге келген. Мектеп бітіргеннен кейін Павлодардағы Ермек физкультура техникумында оқып, кейін Қазақтың Абай атындағы педагогикалық институтының филология факультетін тәмамдаған. Ұзақ жылдар бойы ұстаздық қызмет атқарған Молдатай Жапарұлы Қазақ КСР халық ағарту ісінің озық қызметкері. Сонымен қатар түрлі спорттық сайыстарда озып шығып, 1974 жылы Бүкіл Қазақстандық II ауыл спорты ойындарының жеңімпазы атанған. 1978 жылы – Амангелді аудандық өлкетану мұражайында М.Жапаровтың атындағы арнайы қор ашылған. Түрлі шығармашылық байқаулар мен көркемөнерпаздар байқауының жеңімпазы. «Жүрегімің жақұт жырын арнадым», «Торғайым – алтын бесік», «Байғабыл – алтын қазық ат байлаған» атты кітаптары жарық көрген.

Біз Молдатай ағамызды алғаш Арқалық қаласына оқуға келгенде жолықтырып, таныс болған едік. Жас талап ақындардың түрлі байқауларында қазылықта болатын биязы мінезді, көркем келбетті ағамыз біздің әрбір жетістігіміз-

ге қуанып, жүздескен сайын кірбіңсіз көңілмен, ағалық ақ пейілімен танылды. Ал, шығармашылығымен танысуым «Торғайым – алтын бесік» кітабын оқудан басталды. Екі бөлімнен тұратын кітаптың алғашқы бөлімі туған елдің тарихына арналып, Торғай топырағының қарыс жерін қасиеттеп, қастерлеп жырласа, екінші бөлімінде ақынның өз замандастарының, алдыңғы буын ағаларының көркем бейнелері жасалған. Осы кітаптың ең басында тұрған «Торғайдың елі емес пе» атты жыр-толғауынан-ақ Молдатай ағамыздың ақындық илхамының қандай екенін көруге болады. Сыртқы формасында Нұрхан, Сәт секілді халық ақындарының үлгісі байқалады. Бұл Молдатай ағамыздың кешегі дала тұлпарларының, өлеңдегі маңғаз марқасқаларымыздың заңды жалғасы екендігінің көрінісіндей. Бірақ бұл жалаң еліктеу емес, өткеннің жақсысынан үйрене отырып, ескі ауыз әдебиет үлгісіндегі толғау жырдың мүлдем басқа сапаға көтерілген, жаңаша дамыған бейнесі.

Қазанның қара суығы Қараған басын тербеткен
Бозала таңда ел тұрып,
Бозаңға қойды желдеткен
Боқырауда боз қырау,
Боз жусан басын сөлді еткен
Үйірді бозға беттегіп,
Боз бедеуді терлеткен.
Қара нардың қомында,
Қара көштің соңында,
Қара бала қалбып,
Қалғып жүріп ер жеткен
Торғайдың елі емес пе?! – деп басталып, оқиған жанды өзіне үйіріп әкете беретін толғау тұтас Торғай топырағының тарихын баяндап берген. Рас, Торғай тарихқа бай ел. Орыны ордалы, тарихы қордалы жердің жылынамын жасап, кемегісін жырлап, бүгінгісін айту осы жерде туған әрбір ақынның парызындай. Бірақ көп ізденіп, көненің сарғайған беттеріндегі шежірені шыжымдап тартып, шым-шымдап шығармақ түгілі егіздің сыңары білетіндей жайлардың өзін екінің бірі айшықтап жеткізе алмайды. Себебі түйір топырағының өзінде тарих тұнып тұрған жердің өткенін толғау жай ғана баяндап беруді аздық етеді. Бұл өресі биік, өрісі кең таланттың, салауат-салмақты дегдар шығармашылық адамының суреткерлігін қажет ететін күрделі творчестволық жұмыс. Молдатай ағамыздың «Торғайдың елі емес пе» туындысы болса көркем бейнелі бедер тапқан, қандайда болсын талаптың үдесінен шыға алатын ғажайып жыр-толғау. Алтын орданың арғы жағындағы тарихи оқиғалардан бастап, азат елдің бүгінгі келбетіне дейінгі аралықты ақын ажарлы жолдар, айшықты оралымдармен кестелеген. Қалың, қатпарлы тарихтың отыз омыртқасын тү-

гендеген толғауда ел аузындағы, халық аңыздарындағы ескі күннің жұқанасындай болып жеткен оқиғалар тізбегінің өзі көз алдыңызда көркем өлең болып өріліп, толыққан тұтастықпен көрінеді.

...Әбілхайыр ханыңыз
Ордабазар құрған жер
Шахбудаққа ас беріп,
Қотан жырау, Қазтуған
Жыр додасын қылған жер.
Ақкөлдін бойы ақ шатыр
Бекзада белін бұған жер
Мойылды, Дәмді арасы
Хан ордасы тұрған жер
Ханымдар мініп ақ жорға
Ханзада мойнын бұрған жер,
Күміс керуерт үстінен
Көк шымылдық сырған жер
Торғайдың елі емес пе?! – деп құйылып кете беретін толғау арғымызды ақтарып, қияннан қиялап жол табуымен ғана құнды болмай, қияннан қиыстырған сан алуан сөз нақышы бар, өрнегі көркем, өрісі кең баянды шығарма болып шыққан. Туған жердің тарихын танытуы мен оны жеткізудегі көркемдік сипаты өз алдына, бұл жыр-толғау әр адамға кіндік қаны тамған жерін ардақтап, сүюдің үлгісін көрсететін өнегелі туынды.

Молдатай ағамыздың «Торғайға бар ма жер жеткен», «Ұлытау-Торғай», «Қайдауыл болысы», «Терісбұтақ», «Күлім-деп Арқалыққа көктем келер» секілді өлеңдерінде Торғай өңіріндегі біршама жердің бейнесі көркем суреттелген. Ал «Торғайды тастап кетпеңдер», «Арқалық» секілді өлеңдерінде бір кездер тоқырауға ұшыраған аймақтың тағдырына қатысты көзқарасын жеткізіп, өзінің азаматтық позициясын көрсетеді. Тегінде, өзі өмір сүрген қоғамның мәдениеті мен әдебиетінің бір кірпіші (құраушысы) ретінде сол ортаның жай-күйіне байланысты мәселелерде өзінің азаматтық және әдеби үлесін қоспаған қазақ ақыны жоқ деуге болады.

Жадау боп көрінсе де сыртқа үңілген,
Жоқ әлі келер күннен жұрт түңілген.

Арқалық – армандардың ақ

құсы ғой,

Қанағы талып барып бұлтқа ілінген, – деп жырлаған ақынның Арқа төсіндегі қаланың тағдырына алаңдауы да туған елге деген сүйіспеншілік сезімінен бастау алып жатқан құбылыс.

Молдатай ағамыздың өлеңдерінің бір парасы арнау өлеңдер. Бұл арнаулар құда-жекжатына, нағашы-жиеніне өлең арнаған бәзбіреулердегідей өлеңге маңыз бермеуден не болмаса ақындық материалдың аздығынан туған дүниелер емес. Керісінше ақын жырлаған тұлғалардың түрлілігі тұрғысынан да, өлеңдердің жазылу жағынан да зер салып, ден қоюға тұратындай туындылар. Аққан жұлдыздай жарқырап өте шыққан Ақан Нұрманов, сырлы сазды әнші Газиза Жүмекенова, дүлдүл ақын Назарбек, кешегі Кеңестік заманда ұлтымыздың асыл ұлдарын халықтың жауы қылып көрсеткенде аруақты ерлердің сүйегіне түскен таңбаны бүкіл қазақтың рухына түскен таңба деп намыс көрген асылдың сынығы, батыр бабамыздың бас сүйегі түбі елге оралады деген сеніммен жалғыз жүріп Кейкі кесенесін тұрғызған Әубәкір Қылышбайұлы... Міне, Молдатай ағамыздың жыр арнаған тұлғалары осындай бекзат болмысты абзал азаматтар. Ақынның арнау өлеңдері де жеңіл айтқан желеу сөз емес, жақсысына сүйінуден туған, өзі өлең қылып отырған кейіпкер бейнесін жан-жақты ашып көрсететін туындылар. Мәселен, белгілі ақын Назарбек Бектемісов өмірден өткенде:

...Жарысып жырым жүйрік көп ойдағы,
Іске аспай қалатындай көп ойлары.

Көмбе – деп, көкжиектен өтіп кетті,
Кесілтіп Көгәлаттың Көкөйнағы, – деп жырласа, өзінің жан досы, айтыскер ақын Бекетов Бүркіт ағамызға

...Жастығыңның болған жоқ бұлдыр күні
Езуіңе жинадың шын күліні

Менің жаным тағдырлас «Көшпендімен»

Сен қазақтың шықпаған «Мың бір түні», – деп сыр ақтарып. Айтыстың ақтангері Айбек ағамыз арнайы шақырумен Арқалыққа келіп, қызметке орналасқанда шығарған:

Хас тұлпардың баласы,
Үйірің тастап кетпейді.
Кулықта болса анасы,
Құлының қатты теппейді.
Ағайынның арасы,
Алдыңды кесіп өтпейді.

Жер жаһанның жәннәті,
Торғайға, жаным, жетпейді! – деп жырлап айтарын айқара ашып тастамай-ақ, емеуірімен елдің назын білдіреді. Бұлардың бәрі құрғақ сөзге құрылған мақтау емес, өзегі нәрлі өлеңге айналған ыстық ықыластың көрінісі. Молдатай

ағамыздың осы арнау өлеңдерінен де біздің буын әлдеқашан қол үзіп қалғандай көрінетін байырғы бабаларға тән шешендіктің нақышты оралымдары көрінеді. Басында әдеби ортадан шалғайда жатыр десек те Молдатай ағамыздың жырының құнарлы болуына, қаймағы бұзылмаған ауылдағы халықтың қазыналы тілінің қасында болуы, соны бойынша сіңіріп, кіршіксіз асыл сөздің кәусарын сіміре беруді оң әсерін тигізгендей. Тағы бір байқағанымыз өзінің шығармашылық жұмырында үлкен ауқымды қамтитын поэма, дастандар жазуды қолға алмаса да Молдатай ағамыздың жеке өлеңдерінен-ақ ұзақтан желі тартар мол серпінді эпик ақынның қабілет-қарымы байқалады. Қысқа өлеңдерінің өзінде де а дегеннен шарықтап кететін кен сермеген құлаштан, ешқандай кедір-бұдырсыз құйылып, жорғалап кете баратын кең тынысты өлеңді бедерлеген қалам табынан эпиканың әсері күшті сезіледі. Ақынның қай өлеңін алып қарасаңыз да ыстық қуатты, азбайтын асыл, тозбайтын жауһардай. Өзінің ақындық шешендігімен, өлеңнің айшықты айтқыштығымен байқалатын Молдатай ағамыздың шығармашылығының бөлектігі және оқырманға керектігі түсіндіріп жатуды қажет етпейді. Молдатай ағамыздың тағы бір ерекшелігі очерк пен мақала жазудағы шеберлігі деп айтуға болады. Ағамыз Арқалық қалалық ардагерлер ұйымының төралқа мүшесі болып жүрген кезінде апта сайын дерлік замандастары жайлы жазған тамаша жазбаларының куәсі болып жүрдік. Қаламы ұшқыр ақынның қара сөзбен жазғаны да келісті, кестелі болып шығатын. Оны сезіну үшін, танып білу үшін Молдатай ағамыздың шығармашылығын оқырмандардың өзі оқып көргені абзал.

Молдатай ағамыз бүгінде Астана іргесіндегі Аршалы ауданында тұрады. Қаңтардың екінші жұлдызында жетпіс екі жасқа толған ағамыз ақарлы-шақарлы бір әулеттің үлкені, немере қызығын көріп отырған қадірменді қария. Елдегі қалам ұстаған жас қауымның қадыр тұтар ағасы, үлгі қылар ұстазы. Күн сайын болмағанмен апта аралатып, Арқалықтың хабарын сұрап, елдің хал-жайына алаңдап отырады. Ықыласты пейіл, ынталы көңілмен елдің жақсысына қуанып, кемшінін тұсына құлазып қалады. Бұл да болса туған елдің жыршысы болған Молдатай ағамыздың елге деген алып махаббатының көрінісі деп білеміз. Біз қай уақытта болмасын ағалық ақ пейілін танытып, кісілігі биік, көңілі бай, жаны жомарт қалпымен көрінген болмысы бекзат ағамызға алдағы уақытта ұзақ ғұмыр, шығармашылық табыс тілейміз!

Батырлан САҒЫНТАЕВ